DEĞİRMEN TAŞI

-AKŞEMSEDDİN'İN ROMANI-

Turgut Güler

ÖTÜKEN

Turgut Güler; 1951 yılında Afyonkarahisâr'ın Sultandağı ilçesine bağlı Dort (bugünkü Doğancık) köyünde doğdu. Âilesi, 1959 Ocağında Aydın'ın Horsunlu kasabasına yerleşti. İlkokulu orada, Ortaokulu Kuyucak'da okudu. İki hafta kadar Nazilli Lisesi'ne devâm ettikten sonra, Nazilli Öğretmen Okulu'na girdi. Bu okulun ikinci sınıfını bitirdiği 1968 yılında, İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Hazırlık Lisesi'ne kaydoldu. 1969-1973 yılları arasında, Yüksek Öğretmen Okulu hesâbına, İstanbul Üniversitesi Edebiyât Fakültesi Târîh Bölümü'nde tahsîl gördü.

İstanbul Çapa'daki Yüksek Öğretmen Okulu'nun Kompozisyon ve Diksiyon Hocası olan Ahmet Kabaklı'nın başkanlığında kurulan Türkiye Edebiyât Cemiyeti'nde, bilâhare bu cemiyetin yayınladığı Türk Edebiyâtı Dergisi'nde vazîfe aldı. Bir tarafdan üniversite tahsîline devâm etti, bir yandan da bahsi geçen derginin "*mutfak*" tâbir edilen hazırlık işlerinde çalıştı. Metin Nuri Samancı'dan sonra da ikinci yazı işleri müdürü oldu (Mart 1973, 15. Sayı). Bu dergide yazı ve şiirleri yayımlandı.

1973 Haziranında üniversiteyi bitirdiğinde, Malatya Mustafa Kemâl Kız Öğretmen Lisesi târîh öğretmenliğine tâyin edildi. Ahmet Kabaklı'nın arzûsu ile bu görevine başlamadı ve İstanbul'da kaldı, Türk Edebiyâtı Dergisi'ndeki mesâîyi sürdürdü. 1975 yılında hem Edebiyât Cemiyeti (Bakanlar Kurulu karârıyla *Türkiye* kelimesi kaldırılmıştı), hem de Türk Edebiyâtı Dergisi, maddî sıkıntılar yaşadı, dergi yayınına ara verdi. Bunun üzerine, resmî vazîfe isteği ile Millî Eğitim Bakanlığı'na mürâcaat etti.

Van Alparslan Öğretmen Lisesi'nde başlayan târîh öğretmenliği, Mardin, Kütahya ve Aydın'ın muhtelif okullarında devâm etti. 1984 yılında açılan Aydın Anadolu Lisesi'nin müdürlüğüne getirildi. 1992'de, okulun yeni binâsıyla berâber adı da değişti ve Adnan Menderes Anadolu Lisesi oldu. Bu vazîfede iken, 1999 Ağustosunda emekliye ayrıldı. 2000-2012 yılları arasında, İstanbul'da, Altan Deliorman'a âit Bayrak Basım-Yayım-Tanıtım'da, yazı ve yayın çalışmalarına katıldı. Yine Altan Deliorman'ın çıkardığı Orkun Dergisi'nde, kendi adı ve müsteâr isimlerle (Yahyâ Bâlî, Husrev Budin, Ertuğrul Söğütlü) yazılar yazdı. İki kızı var.

Yayımlanmış Diğer Eserleri: *Orhun'dan Tuna'ya Uluğ Türkler,* Ötüken Neşriyat, İstanbul, Ocak 2014 - İkinci Basım: Ağustos 2016; *Takı Taluy Takı Müren - Daha Deniz Daha Irmak*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, Ekim 2014; *Cihângîr Tûğlar-Selîmnâme,* Ötüken Neşriyat, İstanbul, Ekim 2014; *Ejderlerin Beklediği Hazîne-Türkçe Üzerine Düşünceler,* Ötüken Neşriyat, İstanbul, Şubat 2015; *Şehsüvâr-ı Cihângîr-Fâtihnâme,* Ötüken Neşriyat, İstanbul, Kasım 2015; *Demir Kuşaklı Cihângîr-Süleymânnâme*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, Kasım 2016

Birkaç Söz

2015 yılı Kasım ayında başlayan, Kaanûnî Sultan Süleyman Hân'a tahsîs ettiğimiz, çok yorucu ve de göz nûru gerektiren mesâî, 2016 Haziranında bitmişti. Bu satırların âciz yazıcısı için pek ferâhlatıcı olan o müstesnâ vakit, aynı zamanda Ramazan kokusu taşıyordu. Başını bağladığım çalışma dosyasını teslîm etmek üzere Ötüken Neşriyât'a gittiğimde, Ertuğrul Alpay Beyefendi, Akşemseddin hakkında bir çalışma yapıp yapamayacağımı sordu. Sevgili Kadir Yılmaz da oradaydı. Geçen sonbahârda yayımlanan Şehsüvâr-ı Cihângîr-Fâtihnâme isimli çalışmamızda, Akşemseddin'e dâir bir hayli mâlûmât vardı. Bundan daha fazlasını söylemenin mümkün olmadığını düşünerek, bu teklîfe sadra şifâ bir cevap verememiştim. Aradan birkaç gün geçmişti. Azîz dost ve kadîm kardeş Mehmed Mehdi Ergüzel'le, yine Ramazan iklîminde, Süleymâniye Kütüphânesi'ne uğradık. Orada, bu Akşemseddin fikri, birden zuhûr etti ve Emîr Hüseyin Enîsî Efendi'nin *"Menâkıb-ı Akşemsüddîn"* isimli eserinin iki farklı nüshasının kopyalarını aldım.[1] Daha Ramazan bizlere vedâ etmeden, bu güzîde eseri okuma şerefine erdim ve Akşemseddin hakkında hiçbir şey bilmediğimi, esefle anladım. O muazzez insan için, meğer, daha söylenecek ne kadar söz sermâyesi varmış. Kendimi, büyük ve ağır bir gafletten kaldırarak, Ertuğrul Bey'in istediği çalışmanın ilk cümlelerine, Besmele ile başladım.

Akbıyık Sultan, Molla Husrev, Molla Gürânî ve daha nice dili fethe bağlanmış ilim ve gönül ehli, Akşemseddin'in dizi dibinde, o muhteşem rûyâyı gün ışığı ile yıkamışlardı. Feth-i Mübîn'in ardından, hocasının dayanılmaz cezbesi altında, hükümdârlık libâsını çıkarıp Şeyh'ine mürîd olmaya niyetlenen Fâtih Sultan Mehmed'in, bu tehlikeli ve Türk siyâsî târîhi açısından tâlihsizlik sayılacak adımı, Ak-

[1] Bu nüshaların kayıt numaraları şöyledir: Süleymâniye Kütüphânesi, 1. Ömer İşbilir Bölümü / 299-297.792; 2. Hacı Mahmûd Bölümü / 4666-799

şemseddin'in ısrarlı, kararlı tavrı ile geri çevrilmişti. Talebe Hoca'ya bağlanmak isterken, Hoca Talebe'yi ve de uğruna Cihân cesâmetinde fedâkârlıklara katlanılan İstanbul'u bırakıp Göynük'e çekilmişti. İstanbul'u fethettikten sonra Şeyh'ine kapılanan ve siyâsî hüviyetini bir kenâra bırakan bir Fâtih Sultan Mehmed, bizi ne kadar yerindirir ve düşmanı ne denli sevindirirdi? Ebû'l-Feth Sultan Mehmed Hân Hazretleri, Hoca'sının, Göynük'e gitmesinin ardından, onun gönlünü almak için hediyeler gönderdi. Fakat Akşemseddin, bunları kabûl etmedi ve hepsini geri çevirdi. Bu sefer, Göynük'e bir kısım hayrât ve bu arada bir câmi ve bir tekke inşâ ettirmek isteyen Pâdişâh arzûsu da, Hoca cânibinden geri döndü. Sâdece bir çeşme yapılmasına rızâ gösterdi. Bu izin de, o çeşmenin, Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın halası Şehzâde Hâtûn adına kurulması şartı ile çıktı. Son nefesini Göynük'de veren Akşemseddin, oraya defnedildi. Ölümünden 5 yıl sonra, mezârının üzerine, Fâtih Sultan Mehmed Hân tarafından türbe inşâ edildi. Muhammed Sâdullâh ve Muhammed Emrullâh isimli iki oğlu da, Akşemseddin'in türbesine gömüldüler ve ebedî uykularına babalarının kollarında yattılar. Bir kısım evlâdı ve torunu da o türbenin bahçesine defnedildiler.

Akşemseddin'den bahseden pek çok kaynak, onun aynı zamanda bir *"tabîb-i ebdân"* olduğunu kaydediyor. *"Beden tabîbi"* şeklinde Akşemseddin'e verilen bu unvân, bugünkü tıb bilgisine nazaran *"tıb doktoru"* demektir. İnsan vücûdunu, muhtelif uzuvlarıyla inceleyen ve o uzuvlarla ilgili hastalıklara çâre araştıran Akşemseddin, Dünyâ tıb târîhinde bir ilke imzâ atarak *"mikrop"* denilen gözle görülmeyen canlıların, pek çok hastalığın başlıca sebebi olduğunu söylemiştir. Biz, bu âciz romanda, Akşemseddin'in konuşup yazdığı Türkçeye yaklaşma gayreti ile, mikrop karşılığında *"maraz tohumu"* tâbirini kullandık. Yakın zamâna kadar, Dünyâ tıbbında mikroptan ilk bahseden kişinin İtalyan Girolamo Fracastoro olduğu zannediliyordu. Akşemseddin'in tıb çalışmaları ortaya çıkınca, İtalyan menşe'li mikrop fark edişi, yerini Türk nazarına bıraktı. Zîrâ, Fracastoro'nun hayâtı 1478-1553 yılları arasında yaşanmış. O doğduğunda, Akşemseddin vefât edeli 19 yıl olmuştu. Fracastoro, Akşemseddin'in çalışmalarından ve buluşlarından haberdâr mıydı? Bilmiyoruz, fakat en azından kronolojik bakımdan İstanbul'un mânevî fâtihi, İtalyan doktorun önündedir.

Bayrâmîyye tarîkatının Şemsîyye kolunu kuran Akşemseddin, vefât ettiğinde, ardında, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde kalabalık bir mürîd topluluğu bırakmıştı. Şemsîyye'yi Göynük'de oğlu Fazlullâh, Kayseri'de İbrâhim Tennûrî, İskilib'de Attaroğlu Muslihiddin, Ankara'da Hamza eş-Şâmî sürdürmüşlerdir.

Akşemseddin'in kaleme aldığı bir hayli eseri vardır ve bunlardan bir kısmı, maalesef kaybolmuş, günümüze ulaşamamıştır. Varlığı isbât-ı vücûd eyleyen eserlerinin en mühimi, *Risâletü'n-Nûrîyye*'dir. İlim muhîtinde, kısaca *Nûrîyye* olarak şöhrete kavuşan bu eserinde Akşemseddin, Hacı Bayrâm-ı Velî ile mürîdleri hakkında ortaya atılan ithâmları cevaplandırmaktadır. Arapça olan eser, 1434-1438 yılları arasında te'lif edilmiştir. Eseri, çok erken bir devirde, Akşemseddin'in kardeşi Hacı Ali, Türkçeye çevirmiştir. Bayrâmîyye halîfelerinden Bolulu Himmet Efendi de, 1661 yılında *Nûrîyye*'yi Türkçeye tercüme etmiş, fakat bu çalışma yarıda kalmış, eksik bir metin ortaya çıkmıştır.

Akşemseddin'in bir başka eseri *Def'-i Metâini's-Sûfîyye* adını taşımaktadır ve buna da kısaca *Def'-i Metâin* denmektedir. Bir kısım mehâzlarda, bu kitap, *Hâll-i Müşkilât* adıyla da geçmektedir. Bu eserini de Arapça yazan Akşemseddin, Muhyiddîn-i Arabî başta olmak üzere bir kısım mutasavvıfların küfürle ithâm edilmelerine cevap vermekte; bu büyük gönül erlerinin Gazzâlî, Cüneyd-i Bağdadî, Kuşeyrî gibi âlimlerin sözlerinden farklı şeyler söylemediklerini, dolayısıyla akıl ve dimâğla gönül vâdîlerinin aynı hedefde buluştuğunu ifâde etmektedir.

Akşemseddin'in Türkçe kaleme aldığı eserleri de vardır. *Makâmât-ı Evliyâ,* bunlar arasında öne çıkan bir çalışmadır. *"Mürşid kime denir? Makâm-ı velâyet nedir? İnsan-ı kâmil olmanın dereceleri nelerdir?"* gibi sorulara cevap arayan, tasavvuf ehlinin günlük yaşayışını ve hedefe yönelişini satırlara aktaran bu eser, bir nevi tekke hayâtının el kitabıdır. Bunların dışında, kendilerine ulaşılamayan *Risâle-i Zikrullâh, Risâle-i Şerh-i Ahvâl-i Hacı Bayrâm-ı Velî, Risâle fî Devrâni's-Sûfîyye* isimli eserlerinin adları zikredilmektedir.

Akşemseddin'in, kitap hacmindeki eserleri yanında, bilhassa Fâtih Sultan Mehmed Hân'a hitâben yazılmış mektupları, ayrıca üzerinde durulması lâzım gelen kıymetli metinlerdir. Ona âit olduğu söylenen Türkçe manzûm bir eser de *Nasîhatnâme-i Akşemseddin*'dir. Kemâl Erarslan tarafından, bir yazma nüshada bulunarak neşredi-

len 38 şiir, onun şiir vâdîsinde de mesâî harcadığını göstermektedir. *Mâidetü'l-Hayât* veyâ *Maddetü'l-Hayât* adındaki tıb kitabının ona âit olup olmadığı yönünde çıkan münâkaşa, bahsi geçen eserin de bir Akşemseddin te'lifi olduğu kanaatini paylaşarak netîcelenmiştir. Bu kıymetli eserin en geç târîhli istinsâhı 1685 yılında yapılmıştır ve İstanbul'da Millet Kütüphânesi'nde, Ali Emîrî Yazmaları arasında bulunmaktadır.

Akşemseddin Hazretleri, İstanbul'un fethinden sonra Göynük'e ikinci def'a gelip yerleşince, bu şirin kasaba, kıskanılacak bir cezbe merkezi oldu. Sâdece Göynük içinden değil, civâr köy ve şehirlerden, hattâ çok uzak yerlerden insanlar, akın akın Göynük'e gelip, Ak Şeyh'in önünde diz çöküp hayır duâsını istiyorlardı. Cemiyet şuûrunun değişik aksülâmelleri, Akşemseddin'den meded umma kalıbına dökülüp, Göynük Dergâhı'nın önüne konuyordu.

O yıllarda,[2] Akşemseddin'in ticâret ehli bir komşusu yaşıyordu. Bu tâcirin üç oğlu ile bir kızı vardı. Bahsedilen tâcir, Akşemseddin'in uygun bir vaktini kollayıp oğullarını yanına aldı, Dergâh'a geldi, kendisinden himmet ve duâ istedi. Komşusunu gözeten Akşemseddin, üç oğlan için murâkabeye vardı, nazar eyledi. Bir müddet sonra başını kaldırdı ve:

"Büyük oğlan ticârete meyl ile baba mesleğini sürdürüp ilerletecek, diğer ikisi okuyacak." diye buyurdu.

Şeyh'in dediği çıktı. Kendisine tâcirlik işâret edilen büyük oğlan, bu işte babasını geçti, tâ Hindistan'a, Serendib'e[3] kadar gitti, mal götürdü, getirdi. Böyle bir Hind seyâhati sırasında da Âhiret'e göçtü.

Okuyacağı söylenen iki oğlandan biri, âlim ve fâzıl bir hoca oldu. Kendisine Mevlânâ Muharrem Hoca derlerdi. Bursa'da, Orhâniyye Câmii'nde kırk yıl imâmlık yaptı, muhtelif yerlerde bulunduktan sonra geldiği Göynük'de vefât etti.

Sefer-Şâh adlı küçük oğlan ise, farklı vâdîlerde okudu, felsefeye merâk saldı. İstanbul'a gitti. Orada dokuz arkadaşı ile ortak fikre dalıp kötü yola saptı. Halk, Sefer Şâh'ın da içinde olduğu bu on kişiye *"Aşere-i Muhabbese"*[4] demeye başlamıştı. Sefer Şâh ve arkadaşları, inkâr ve şer işlerini o raddeye götürdüler ki, Cuma günleri herkes

---

2 1453-1459

3 Seylan'a / Srilanka'ya

4 Habîs, soysuz, alçak, pis on kişi

câmie giderken, onlar meyhâneye doluşuyorlar, İslâm ahvâline uymayan saçma sapan sözler sarf edip etrâflarında nefret uyandırıyorlardı. Yine böyle bir işret faslında, bulundukları meyhâneye bir bölük yeniçeri geldi, Sefer Şâh ve arkadaşlarının yanında içki içmeye başladılar. Sarhoş olan yeniçeriler, Sefer Şâhların masasına bir sürâhi şarap gönderdiler. Her iki tarafın da kafaları mest oldu. Aşere-i Muhabbese'den biri, yeniçerilerin şarap ikrâmı üzerine:

"Aceb mest eyledi bizi şu karkafdan[5] gelen karkaf[6]"

mısrâını, yüksek sesle söyledi. Bunu duyan bir başkası, şöyle dedi:

"Dağıldı asker-i gussa hücûmundan ânın saf saf"

O yıllarda, *"karkaf"* sözü, hem yeniçeri, hem de şarap mânâsına kullanılıyordu.

Sefer Şâh ile onun sarhoş arkadaşları, yeniçerilerden gelen şarapla kendilerinden geçince, yeniçerilerin gamlarının da, aynı şarap sâyesinde saf saf dağıldığını, tam bir sarhoş demesiyle bağırıyorlardı. O sahnenin yaşandığı zaman, Cennet-mekân Fâtih Sultan Mehmed Hân Hazretleri'nin saltanatına rastlıyordu. Bu meyhâne rezâletini duyan şânlı Fâtih, hemen o yeniçerilerle Sefer Şâh ve avenesinin derdest edilip zindâna atılmalarını fermân eyledi. Ne var ki, ne karkaflar, ne de Ashâb-ı Muhabbese bulunamadı, hepsi izlerini kaybettirmeyi başardılar ve değişik yerlere dağıldılar.

Arabistan diyârına firâra niyet eden Sefer Şâh, Irak ve Sûriye taraflarından başlayarak, enbiyâ ve evliyâ türbelerini, dergâh ve hânkâhları sıra ile ziyâret edip Haremeyn'e ulaştı. Kademe kademe, son durağı olan Kâbe'ye varıncaya kadar, yaptıklarından duyduğu nedâmet ve pişmânlığı ortaya döktü, zâri zâri ağladı. Allâh'ın inâyetiyle dalâletden hidâyete ve saâdete erdi.

Sefer Şâh, uzun bir aradan sonra, yeniden Göynük'e geldi ve Akşemseddin'in huzûruna çıkdı. Yaşadıklarını, hiç saklamadan, bir bir anlattı. Hazret-i Şeyh, Sefer Şâh'ı saatlerce dinledi ve sonunda onun ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hattâ hakke'l-yakîn mertebesine çıktığına hükmetti. Sefer Şâh'ın bu ziyâreti, Akşemseddin'in son günlerine

---

5 Yeniçeriden

6 Şarap

rastlamıştı. Ona, kendisi yerine halîfelerinden birinin rehber olacağını bildirdi ve şöyle dedi:

"Kayseri'de halîfemiz Şeyh İbrâhim[7] vardır. Ona gidesiniz ve emelinizce irşâd olasınız. Şeyh İbrâhim, size mihmândâr olacak makûle bir kitap hazırlasın. İnşâallâhu Te'âlâ, o kitap, maksûdunuz olan cümle işleri içine alsın ve âsân eylesin."

Sefer Şâh, Akşemseddin'in emrine uydu ve Kayseri'ye doğru yola çıktı. Ankara'ya uğradı. Orada, Şeyh İbrâhim'e hediye etmek üzere bir kaftan diktirdi. Kaftanın bir yüzü pamuk, bir yüzü yün kumaştan yapılmıştı. Sefer Şâh'a göre, yün hakîkati, pamuk da mecâzı temsîl ediyordu. Yine gönlünden geçirdi ki, Şeyh İbrâhim hakikî bir mürşid-i kâmil ise, bu kaftanın iki ayrı yüzü gibi, yazacağı kitabı da, hem hakîkate, hem mecâza tutulacak ayna hükmünde olmalıydı. Bu tasavvurlarla Kayseri'ye varan Sefer Şâh, gördükleri karşısında hayretler içinde kaldı. Çünkü Şeyh İbrâhim, daha Sefer Şâh yolda iken Akşemseddin'in sipâriş ettiği kitabın birkaç cüz'ünü yazıp bitirmişti. Göynük'deki Ak Şeyh Hazretleri ile Kayseri'deki halîfesi Şeyh İbrâhim'in gönül haberleşmesi, her çeşit vâsıtayı aradan çıkarıp aynîleşmiş, Göynük'le Kayseri, iki mübârek derûnda birleşmişti. Ankara'da diktirilen iki yüzlü kaftanda murâd ettiği her türlü mânâ ufkunu bu kitapta bulan Sefer Şâh, Şeyh İbrâhim'in kerâmet ve vilâyetini görünce, ona bütün kalbi ile bağlandı ve en sâdık mürîdi oldu. Şeyh İbrâhim, Akşemseddin'den mülhem bu kitâba *"Gülzâr"* adını verdi. Artık kendisi de hürmet pâyesi kazanan Mevlânâ Sefer Şâh, Şeyh İbrâhim'den aldığı Gülzâr'ın baş tarafına, onu Kayseri'ye gönderen Akşemseddin için, şunları yazdı:

"Dimiş ol bir azîz yürü ve ana vâr
Sana 'ilm-i ledüni[8] kıla tekrâr"

Mevlânâ Sefer Şâh, Şeyh İbrâhim'in yanında tasavvuf mertebelerini bir bir tamamladı ve kemâle erdi. Kadı ve müderris oldu. En son bulunduğu Antalya Elmalı'da vefât etti ve oraya defnedildi.

---

7 Şeyh İbrâhim Tennûrî

8 ilm-i ledün: Allâh'ın sırlarına âit mânevî bilgi, gayb ilmi

Sefer Şâh'ın babası olan tâcir, üç oğlu ile birlikte kızını da, duâ ve himmet istemeye Akşemseddin'e götürmüştü. Şeyh Hazretleri, bu kıza himmetini evlâd niyâz ederek yöneltti. Allâh ona, oğlan ve kız olarak hayli evlâd verdi. Bunlardan bâzısı doksan, bâzısı yüz yaşına kadar yaşadılar. Bu kızın ortanca oğlu, Pîr Ahmed Çelebî idi. Onun kızından doğan oğluna Hüseyin Enîsî adını verdiler. Daha küçük yaşlarda, Göynüklülerin anlattığı Akşemseddin hikâye ve menkıbelerini, satır ve kelime atlamadan kaydeden Hüseyin Enîsî Efendi, anne tarafından dedesinin dayısı Sefer Şâh'ın ve Kayseri'deki Şeyh İbrâhim'in, nihâyet Akşemseddin Hazretleri'nin tam bir hayrü'l-halefi olarak, sözü yazıya rabtetti, dilin sermâyesini ebedî kıldı. Göynük erenlerinin anlattıkları, Emîr Hüseyin Enîsî Efendi'nin Yûnus ve Dede Korkud misâl üslûbuyla, asırları aşarak, Türk'ün has bahçesine yerleşmeyi bildi.

Emîr Hüseyin Enîsî Efendi, Akşemseddin hakkında söze başlarken, hep Cemâl-i Musûlî'nin, dostlarına ettiği vasiyeti hatırlar, bunun, Müslüman Türk'ün üstünden çıkarmaması gereken bir tevâzu elbîsesi olmasını temennî ederdi. Enîsî'nin dediğine göre, bu velî; elinde, avucunda ne varsa harcayıp, uzun bir yol zahmetine de katlanarak Musul diyârından Medîne'ye gitmiş, Mescid-i Nebevî yakınında, Cennetü'l-Bakî içinde bir kabir yeri temin etmiş ve buraya gömülmesini, mezârının üzerine de: *"Ve kelbühüm bâsitün zirâ'ayhi bi'l- vasîd."*[9] âyet-i kerîmesinin yazılmasını dilemiş. Musullu Cemâl Efendi'nin buradaki murâdı, hem Ashâb-ı Kehf gibi cemiyet dışında kalmaktan sakınmak, hem de Hz. Peygamber ile mübârek âile efrâdının ve Ashâb-ı Kirâm'ın azîz hâtıralarına, âyetteki köpek misâli bekçilik yapmaktı. Kıtmir, nasıl Ashâb-ı Kehf'i korumak cehdiyle, mağara önünde ön ayaklarını uzatarak asırlarca yatmışsa, Emîr Hüseyin Enîsî Efendi de, Cemâl-i Musûlî'den mülhem, Akşemseddin'e âit hakîkat ve kerâmet yükünü, kendini siper ederek muhâfaza ve îcâbında müdâfaa etmek istiyordu.

Bu haddini bilen çalışma, Yavuz Sultan Selîm Hân, Kaanûnî Sultan Süleyman Hân, Sultan İkinci Selîm Hân devirlerini idrâk eden Emîr Hüseyin Enîsî Efendi'nin eserinden alınan ilhâmla ortaya çıktı. Bu yüzden, ilhâm kaynağı gibi, menkıbe elbîselerini, muhtelif desen,

[9] "(Ashâb-ı Kehf'in) köpeği, mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmakta idi." (Kehf Sûresi, 18. âyet)

renk ve boylarda giymeye gayret etti. Âciz şahsımın ilk roman denemesi de, bu şekilde, cür'et denecek bir kör cesâretle okuyucu önüne geldi. Eğer, roman kabûlü görürse, bu kemter kitapta, Akşemseddin haslet ve vasıflarından yola çıkarak, bir kısmı bugün resmî sınırlarımız dışında kalan vatan coğrafyamızın farklı köşelerinde, farklı zaman dilimlerinde ömür sürmüş, hattâ bâzıları günümüzde yaşayan Türk insanının Akşemseddin ürperişleri, romanlaştırılmaya çalışılmıştır. Şâm'dan Amasya'ya, Şemdinli'den Osmâniye'ye, Haleb'den Anteb'e, Kayseri'ye, Sivas'a, Ankara'ya, Beypazarı'na, Evlik'e, Bursa'ya, Edirne'ye İstanbul surları dibine, Haliç sırtlarına, Kütahya'ya, Sultanhisârı'na, Aydın'a, Merzifon'a, Osmancık'a, Boyabat'a ve en çok da Göynük beldesine konan Akşemseddin şuâları, okuyucuya, bastığımız toprağı vatan kılmamızı sağlayan bir kudrette görünebilirse, fakîr kalem sâhibi mes'ûd olacaktır.

Romana verilen *"Değirmen Taşı"* ismi, Akşemseddin Hazretleri'nin, İstanbul'un fethinden sonra, sultanlığı bırakıp kendisine mürîd olmak isteyen Fâtih Sultan Mehmed Hân'a söylediği pek hikmetli sözün içinden alınmıştır. Dervîş olması hâlinde, devletin ve memleketin cümle işlerinin bozulacağını, bunun da büyük vebâl olduğunu Sultân'a anlatan Akşemseddin, şu inci dânesi cümleleri yan yana dizer:

"Mesâlih-i mü'minîn görülmez. Ümmet-i Muhammed Aleyhisselâm mükedderü'l-ahvâl olurlar. Adâlete cehd eylemek gerek. Adl eylemek Pâdişâh'a vilâyet ve kerâmetdir. Pâdişâhlıkda nice bin perdeler vardır. Nice bin değirmen taşı, bir kimesne katında ref' eyleye."

Akşemseddin'in burada kullandığı *"değirmen taşı"* tâbiri, devlet çarkından başlayarak tekmîl bir hayâtı, hem ferdî plânda, hem de en geniş mânâsıyla mâşerî seviyede temsîl gücündedir. O değirmen taşları, aksamadan ve mütemâdiyen dönmelidir. Bunun için de onları döndürecek Sultân'ın, dervîş kıyâfetinin cezbesine kapılmaması lâzımdır. Dönecek her bir değirmen taşından hâsıl olacak sevâbın gideceği adres de Sultân'ın katı olacak, onu yükseklere taşıyacaktır. Bütün Akşemseddin himmet, hikmet ve tasavvurunu, bu değirmen taşına sinmiş gördüğümüzden, *"Değirmen Taşı"*nı, roman ismine taşıma cesâretini gösterdik. Akşemseddin'in, Hacı Bayrâm-ı Velî Dergâhı'nda çerâğ tutuşturduktan sonra uğradığı kasaba ve köylerde, kendi maîşetini temin etmek maksadıyla arka arkaya değirmenler

kurması ve çalıştırması, ondaki değirmen fikrinin tesâdüfî olmadığını göstermektedir. Hem maddî, hem de mânevî Akşemseddin fiilleri, pek şuûrlu biçimde değirmende öğütülerek ortalığa sürülmüştür. Bu mütevâzı romanı yirmi altı bölüm hâlinde düşünüp her bölümü bir *"değirmen taşı"* şeklinde tasavvur ettik. Yirmi altı değirmen taşının:

"Hem bu toprakta bugün bizde kalan her yerde
Hem de çoktan beri kaybettiğimiz yerlerde"[10]

Aşk ve şevkle dönmesinden hâsıl olacak hizmet, himmet ve hikmetin; Akşemseddin Hazretleri ve Fâtih Sultan Mehmed Hân Hazretleri başta olmak üzere, azîz ve asîl Türk milletine, hem beden, hem de gönül elbîsesi olmasını, haddimizin en gerideki hudûduna çekilerek diledik.

Bu çalışmanın sonlarına doğru, kısmet oldu, Göynük kasabasını ziyâret ettik. Orada, Akşemseddin Türbesi ile bitişiğindeki Gâzî Süleyman Paşa Câmii'ne paralel caddeye, üzerlerinde Akşemseddin'den nasîhatlerin yazılı olduğu büyük hacimli levhaların. sıra sıra asıldığını gördük. Orhun Âbideleri'nin, kadîm Türk Yurdu'nda, gelip geçen Türklerin yolu üstüne dikilmesi gibi, bu pek mânâlı nasîhat cümlelerinin de, ana caddeye rabtedilmesi, son derece isâbetli olmuş. O dürr ü güher sözlerden bir kısmını, bu vesîle ile buraya alıyoruz:

"Her işe Besmele ile başla.
Dâimâ abdestli ve temiz ol.
Dünyâ'nın ferâh ve sevinci, seni mağrûr etmesin.
Tüccâr gibi, verdiğini geri alma.
Kimseye sitem etme, ezâ ve cefâda bulunma.
Zamânın kıymetini bil.
Âhiret endîşesini gönülden çıkarma.
Gece gibi, sırları gizle.
Gücün yeterse, hased kapısını iyice kapat.
Kendini, başkalarına övme, hiçbir şeyinle övünme.
Kimsenin kalbini kırma.

[10] Yahyâ Kemâl Beyatlı'nın "Süleymâniye'de Bayrâm Sabâhı" isimli şiirinden

Her şeyin hâl yolu vardır.
Kişiye edeb ve terbiye yakışır.
Cömert ve kerem sâhibi olmak gerekir.
Nerede akarsu varsa, orada yeşillik vardır.
Gözyaşının aktığı yere rahmet düşer.
Sende iyi olan ne varsa, onu dostuna da ver.
Hürriyeti, kulluğa satma.
Kimsenin nîmetine hased etme.
Adâlet nedir? Ağaçları sulamak.
Zulüm nedir? Dikene su vermek.
Ne kadar bilirsen bil, söylediklerin, karşındakinin anlayacağı kadardır.
Fakîre verilen, daha onun eline geçmeden Allâh'a ulaşır.
Ne mutlu o kimseye ki, kendi ayıbını görür.
İyiliği ve ihsânı tamamlamak, başlamaktan daha iyidir.
Balığa, denizden başkası azâbdır.
Tuzağa saçılan tâneler, cömertlik sayılmaz.
Allâh ile olduktan sonra, ölüm de, ömür de hoştur.
Kazâ ve kaderin Hakk'dan olduğunu bil.
Sana ulaşan nîmete şükret, belâya sabret, sakın Allâh'a isyân eyleme.
Kimseden incinerek sitem etme, kimse de senden incinmesin.
Kimsenin kalbini vîrân eyleme.
Yalnız sefere çıkma.
Çok uyumak, hastalığa sebebdir.
Gecenin tamâmını uyku ile geçirme.
Geceleri uyanık ol.
Seher vakitlerinde Kur'ân oku.
Dünyâ sultanlarının iltifâtıyla sevinme.
Dünyâ'nın geçici sevinci, seni oyalamasın.
Bugünden yarının tasasını çekme.
Ölümü, aklından hiç çıkarma."

Bahsi eçen Göynük ziyâreti sırasında görüp tanışma tâlihine erdiğimiz iki eli öpülesi Türk anası, Akşemseddin'in o toprağa nakşedilen hasletlerinin, Dünyâ durdukça orada kalacağını, bize gösterdi. Bu hürmetli hanımların, maalesef soy isimlerini sormaya cesâret edemedik. Aklımızda, sâdece iki azîz isim kaldı: Zeynî ve Fatma. Zeynî Hanım, tam bir gönül olgunluğu içinde, Göynük'ün mânevî

bekçilerini, bir çırpıda gösteriverdi. Fatma Hanım ise, Zafer Kulesi dibindeki evinde, bize, nasıl misâfir ağırlanacağını, mihmândârlığın en âlâsı ile öğretti. Böyle annelerimniz oldukça, bu azîz vatan toprağında daha nice Akşemseddinler dolaşacak, hikmet saçacaktır. Buna, yürekten inanıyoruz.

Muhterem ceddimiz Akşemseddin Hazretleri'nin, hep üstümüzde hissettiğimiz hikmet ve himmet nazarları altında, bu kendi hâlindeki mesâîyi, hayat arkadaşım Hatice Rûhân'la canım kızlarım Ayşegül Selcen ve Bilge Fatma'ya, azîz ve kadîm dost Mehmed Mehdi Ergüzel'e, Ötüken Neşriyât'ın gayretli temsîlcisi Ertuğrul Alpay'a, kitap keşfini lezzetli hâle getiren sevgili Kadir Yılmaz'a armağan ediyorum.

Turgut GÜLER
Üsküdar, Mayıs 2017

BİR

EVHAD, akşam namâzına duracağı sırada, zihninden geçenleri uzaklaştırmaya çalıştı. Seccâdenin kıvrılan ucunu düzeltti, ayaklarını hizâladı ve İftitâh Tekbîri'ni aldı. Huşû' içinde edâ ettiği kulluk vâzîfesi bittiğinde, aklı yeniden o gün yaşadığı fevkalâde sahnelerle doluydu. Şeyh Abdülkâdir Hazretleri'nin huzûrunda geçirdiği dakîkalar, hakîkat meyvesinin ne olduğunu ve nerede yetiştiğini, gören gözlere göstermiş, gönül evinin kapılarını ardına kadar açmıştı.

Evhad'ın sabî oğlu, o gün:

"Elma isterim!" diye tutturmuştu.

Oysa, elmanın dalda olmadığı yaz günlerinde idiler. Sâdece Evhad'ın evinde değil, bütün Göynük'de, kimsede elma yoktu. Çocuğu susturmak da mümkün olmuyordu. Çâresiz kalan Evhad, Şeyh Abdülkâdir Hazretleri'nin dergâhına dayanmıştı.

Açık olan cümle kapısından içeri girdiğinde, öğle ezânı okunmaya başlamıştı. Göynük semâsı, *"Allâh ve Muhammed"* kelimelerini mahyâ yapıp kasabanın üstüne asıyordu. Tahta merdivenle çıkılan hayatta,[1] hayli kalabalık bir cemâat saf tutup namâza hazır bekliyordu. Şeyh Abdülkâdir Hazretleri'nin kıldırdığı öğle namâzını, arka safta, sıkışarak bitirdiğinde, Şeyh'in yüzündeki tebessümü gören Evhad'ın, göğüs boşluğu, târif edemediği bir tatlı huzûrla tanışmıştı. Bir ân, oraya niye geldiğini, oğlunun elma isteyişini unutmuş, bu tebessümün mânâsını düşünmüştü.

Namâzın ardından, duvarlara dizilmiş ot yastıklara sırtını yaslayan kalabalık, bağdaş kurup rahatlıyor, sessiz bir şekilde Şeyh'in söze başlamasını bekliyordu. Henüz ak düşmemiş sakalını eliyle sıvazlayan Şeyh Abdülkâdir, dergâhın hizmetçilerine sofranın kurul-

[1] Hayat: köy ve kasaba evlerinde üstü kapalı, bir veyâ birkaç yanı açık sofa.

masını söylemişti. Çalışan saat dakîkliğinde, geniş ve temiz örtüler açılmış, yemek tablaları ve siniler, arka arkaya yerlerine konmuştu. Fırından yeni çıkmış bazlamaların kokusu, hayâtın her tarafını sardığında, toklukla açlığın muhârebesi çoktan bitmiş, açlık zaferini ilân etmişti. Bulamaç çorbası ile başlayan yemekte, kaşıklar daha ilk seferlerini bitirmemişti ki, Şeyh, hafif şekilde yutkunmuştu. Bu, onun bir şeyler söyleyeceğinin işâreti idi. Herkes gibi, Evhad da kaşığı siniye bırakmış, diğer elindeki bazlama parçasını önüne koymuştu. Şeyh Abdülkâdir Hazretleri, keskin gözleri ile karşısındakileri taramış ve sağ elini yukarı kaldırarak:

"Allâh, nîmetini azaltmasın, arttırsın. Âfiyetiniz dâim olsun. Bu çorba, merhûm dedem Akşemseddin Hazretleri'nin en ziyâde sevdiği çorba idi. Onun mübârek hâtırâsına, dergâhımızın kazanında hep bulamaç çorbası kaynar. Sağlığında kendisine suâl eyleyip, bulamaç çorbasını niçin bu kadar sevdiğini soranlar, şu cevâbı almışlardı: 'Bulamaç çorbası nûrdur! Ona nûr ilhâmını veren; bu çorbadaki un, bulgur, tuz ve sudur.' Size, bu Akşemseddin hikmetini, çorba önünüzde iken söylemeyi murâd ettim. Haydi, âfiyet olsun." demişti.

Şeyh Abdülkâdir Efendi sözünü bitirince, yeniden kaşıklar harekete geçmiş, bazlamalar ağızlara götürülmüştü. Evhad, uzanıp aldığı her kaşık bulamaç çorbasında, nûr taşıdığını ve bu nûrun bütün vücûduna yayıldığını hissetmişti. Bulamaç çorbasının lezzeti daha damaklardan gitmeden, sinilere pirinç pilâvı çanakları konmuştu. Dumanı üstünde tüten ve tâne tâne olup birbirine yaslanan pirinçler, sofrada oturanları, iştâhın en cezbedicisi ile tahrîk ediyordu. Zerde kâselerinin boşalmasıyla, dergâhdaki yemeğin nihâyetine gelinmişti. Şeyh Abdülkâdir Efendi, zerdeye uzanan son kaşıklar daha havada iken, yüksek sesle:

"Âmin!" demişti.

Orada bulunanlar, iki ellerini açarak duâya yönelmişler, Şeyh, sofra duâsını lâhûtî ve derinden gelen bir sesle tamamlamıştı:

"Bismillâhirrâhmânirrahîm. Elhamdülillâh! Elhamdülillâh! Ni'met-i Celîlullâh, bereket-i Halîlullâh, şefâ'at yâ Resûlullâh. Devâm-ı devlet, nasîb-i Cennet, Allâh'dan inâyet, çalışanlara kuvvet, soframıza bereket, ölenlere rahmet, kalanlara sıhhat ve âfiyet. Bu sofra nûrdur Allâh'ım. Kazâ ve belâları durdur Allâh'ım. Ve'l-hamdülillâhi Rabbi'l- Âlemîn, el-Fâtihâ."

Dinleyenler, önce Fâtihâ-yı Şerîf'i hafif sesle okumuşlar, sonra da zerdenin kalanını kaşıklamışlardı.

Şeyh Abdülkâdir Hazretleri, boş tabak ve bulaşık kaşıkların doldurduğu sofraya bakmış ve hüzünlenmişti. Zîrâ, pilâv çanaklarında yenmemiş pirinç tâneleri vardı. Ayrıca, küçük parçalara ayrılmış bazlama sunumları da duruyordu. Herkesin duyacağı bir perdeden, şunları söylemişti:

"İhvân-ı dîn. Göynüklü hemşehrîler. Dedem Akşemseddin yaşlandıkça, gözünün nûru artdı. Hikmetinden suâl olunduğunda: 'Sofra kalkdıkdan sonra dökülen ekmek pârelerin ve pirinç pârelerin devşirip yerim.' derdi. Sofrada yemek artığı ve ekmek artığı bırakmak, nîmete küfrândır. Haydi bakalım, son bir gayret."

Bunları duyan cemâat, ayıbı yüzüne vurulmuş çocuklar gibi mahcûb olmuş ve hemen denilen yapılmıştı. Bir, iki dakîka içinde, çanaklar ve sofra tertemiz hâle gelmişti. Evhad da, önündeki bazlama ve pirinç artıklarını ağzına götürmüştü. O, bugün hem bulamaç çorbasında, hem de sofra artığı pirinç tâneleriyle bazlama kırıntılarında nûr olduğunu öğrenmişti. Yüce Yaradan, bulamaç çorbasının bulgur, un, tuz ve suyuna yerleştirdiği nûr hikmetini, insanın gözüne de koymuştu. Lâkin, gözdeki nûrun azalıp çoğalması, nîmete gösterilecek hürmetin derecesine bağlıydı. Evhad gözü, dili, kulağı ve en çok kalbi ile nûr arayışına yönelmişti ki, Şeyh Abdülkâdir Efendi, hâl-hâtır sorma faslına geçmeye hazırlanmıştı. Yeniden ot yastıklara sırtlarını dayayan cemâat, Şeyh'den gelecek hitâbı beklemeye başlamıştı. Birden kapıya yönelen Şeyh, Evhad'ı işâret edip:

"Yâ Evhad! Destmâlini getir de, oğlancığına elma vereyim." deyivermişti.

Bu sözdeki yıldırım çarpmasını, Evhad'dan başkası bilemez ve hissedemezdi. Zîrâ Evhad, bırakın Şeyh'i, orada bulunan hiç kimseye oğlunun elma istediğini söylememişti. Dergâh'a gelirken de, bu elma mes'elesini sâdece içinden geçirmiş, bir fırsatını düşürürse, Şeyh'e sormayı ummuştu. Ne var ki, daha bunu söyleyecek vakti yakalayamamış ve Şeyh'le konuşma imkânı bulamamışken, onun, kendisine ismiyle hitâb etmesi ve oraya hangi maksatla geldiğini bilmesi, üstelik, bu yaz mevsiminde, verecek elmasının bulunması, art arda kaç yıldırım çarpması ederdi. Evhad, bu hesâbı çıkarmakta zorlanırken, Şeyh, onun destmâlini almış, içeriye, kendi odasına

girmiş, kısa müddet sonra da elma dolu mendili, getirip Evhad'a vermişti. Elmalar, daha dalından yeni koparılmış, ter ü tâze idiler. Evhad'daki, nûr hikmetine cevap arayan gayret, şimdi mendildeki elmaların içinde dolaşıyordu. Gâib, ne idi? Neye ve kime göre gâib adını alırdı? Görünmeyeni görmek, duyulmayanı işitmek, bilinmeyeni bilmek, gâibden haber vermek demek miydi? Şeyh Abdülkâdir, Evhad'ın sıkıntısını nasıl keşfetmiş, o mis gibi elmaları hangi gizli bahçeden devşirip gelmişti? Evhad, göğsünün sıkıştığını, içinin daraldığını hissetmişti. Bu sorulara cevap vermek, muhâl ötesi idi. Kerâmet veyâ vilâyet, her kişinin harcı değildi.

Şeyh Abdülkâdir Efendi Hazretleri, Akşemseddin adlı gönül kutbunun torunu idi. Babası, Akşemseddin'in yedi oğlunun yaşça en büyüğü, Muhammed Sa'dullâh'dı. Abdülkâdir Efendi'nin, daha evvelden sâbit olmuş kerâmetlerini, en iyi bilenlerden biri, Evhad olmasına rağmen, bu son elma hâdisesi, onun gönül diyârının alt üst olmasını engelleyememişti.

Bugün,*"Elma isterim!"* diye ortalığı birbirine katan oğlunun bir ağabeyi vardı. Nasıl güzel, nasıl tatlı bir çocuktu, anlatılabilemez. Birkaç sene evveldi. Şeyh Abdülkâdir Efendi, adamlarından birini Evhad'a göndermiş, dergâha çağırmıştı. Yel yepelek gittiği dergâhda, Şeyh'den haber gelmiş ve Evhad'ı Beypazarı'na göndereceğini söylemişti. İçeriye alınan Evhad, epeyi bir beklemiş, fakat Şeyh, görünmemişti. Neden sonra, Şeyh, Evhad'a yeni bir haber ulaştırarak, Beypazarı işinden vaz geçtiğini, evine dönebileceğini söyletmişti. Evhad, bu karâr değişikliğinden pek memnûn olmamış, dergâhda beklemeyi sürdürmüştü. Şeyh, tekrar adam göndererek, inâdından caymasını ve evine dönmesini istemişti. Kafası karışık bir şekilde eve gelen Evhad, çağrıldığı hâlde Beypazarı'na gönderilmeyişindeki sırrı bir türlü çözememiş, günün geri kalan kısmını geçirmek üzere, evinin yakınındaki tarlaya gitmişti. O sırada, şen-şâtır şekilde evde oynayan büyük oğlu, tarlaya gitmekte olan babasına mâsum gülücükler gönderiyordu. Tarladaki işine girişeli daha bir saat olmamıştı ki, Göynük cânibinden tozu dumana katarak gelen bir komşusu, Evhad'a acı haberi verdi. Büyük oğlu, evde oyun oynamakta iken, takdîr-i Hudâ, Allâh'ın rahmetine kavuşmuştu. Yüreğinin ortasına oturan kocaman kocaman korları bir türlü söndüremeyen Evhad, Şeyh Abdülkâdir Efendi'nin, o gün kendisini Beypazarı'na niçin göndermediğini anla-

mıştı. Bu, kerâmet değil de ne idi? O vakit büyük oğlunun vefâtını önceden bilen Şeyh, bugün de elmaların sırrını fâş eylemişti.

Evhad, doğma büyüme Göynüklüydü. Bütün Göynüklüler gibi, o da doğduğu ândan başlayarak, Akşemseddin ve ahfâdının menkıbelerini duyup işiterek hayat sürmüştü. Göynük demek, bir bakıma Akşemseddin demekti. Muhammed Sa'dullâh'ın oğlu Abdülkâdir Efendi'yi bizzat gören, meclisinde bulunan Evhad, dergâhda ve diğer yerlerde dinlediği hikâyeleri hiç unutmamış, bunları birbirine rabtedip, öncesi ve sonrası ile Akşemseddin serencâmını, bir bütün hâline getirmiş, yeri geldiğinde de, bunları gençlere bıkmadan, usanmadan anlatmıştı.